

Jogszerűen

A fogvatartottak fegyelmezésének és jutalmazásának ügyészi vizsgálata

A Legfőbb Ügyészség 1998. évi munkaterve előírta a fogvatartottak fegyelmezésének és jutalmazásának törvényességi vizsgálatát, amelynek célja annak megállapítása volt, a fogvatartottak fegyelmezésére és jutalmazására vonatkozó jogszabályi előírásokat a fogva tartó intézetek miként hajtják végre. Betartják-e a fegyelmi eljárásra és a határozat végrehajtására vonatkozó jogszabályi előírásokat, van-e bármiféle visszaélés fegyelmezéskor és a jutalmazás során.

A vizsgálat időszerűségét – a fegyelmezési és jutalmazási helyzet törvényességéhez fűződő alapvető érdekek mellett – az is nyomatékossá tette, hogy 1996. október 23-án lépett hatályba a büntetés-végrehajtási intézetekben fogva tartottak fegyelmi felelőségéről szóló 11/1996. (X. 15.) IM-rendelet (továbbiakban: fegyelmi szabályzat), amely a fegyelmi eljárás szabályait új alapokra helyezte. Az eltelt időre figyelemmel indokolttá vált az új jogszabály alkalmazása gyakorlati tapasztalatainak felmérése. A vizsgálat – amelyet a főügyészségek valamennyi büntetés-végrehajtási intézetben lefolytattak – az 1997. évet, valamint az 1998. évnél a vizsgálatok elvégzéséig terjedő időszakát ölelte fel.

A vizsgálat alapjául – a fegyelmi szabályzat mellett – a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló, az 1993. évi XXXII. törvénnyel is módosított 1979. évi 11. tvr. (továbbiakban: Bv. tvr.), a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996.

(VII. 12.) IM-rendelet (továbbiakban: Bv. Szabályzat), valamint az IM Bv. Országos Parancsnok által a fegyelmi szabályzat végrehajtása tárgyában kiadott 0289/1996. (IK. Bv. Mell. 10.) OP-intézkedés (továbbiakban OP-intézkedés) vonatkozó rendelkezései szolgáltak.

A fogvatartottak fegyelmezése és jutalmazása a személyiség fejlesztésének, az erkölcsi-akarati nevelésnek olyan meghatározó eszköze, amelynek célja egyben a fogva tartás rendjének és fegyelmének biztosítása. A fegyelem fenntartásában az ösztönző és a felelősségre vonásra irányuló eszközök egyaránt komoly szereppel bírnak, ezért alapvető jelentőségű azok következetes és kellően differenciált alkalmazása. Fegyelemsértésekkel szembeni megfelelő fellépés, az indokolt jutalmazásban tettest öltő elismerés, a jogszerű elrendelés és végrehajtás egyaránt kiemelkedő garanciális és törvényességi követelmény. Amennyiben a fogvatartottak fegyelmezése és jutalmazása megfelel mindennek, akkor

szolgálhatja kellően a Bv. tvr. 38. § (1) bekezdésében meghatározott büntetés-végrehajtási feladatot. Megállapítható, hogy a fegyelmi szabályzat gyakorlati bevezetésére jelentősebb nehézségek nélkül került sor, az alkalmazás körében azonban több hiányosság is tapasztalható volt.

A fegyelmezések számában mutatkozó – nagyságrendinek nem tekinthető – változás (mintegy 17 százalékos csökkenés) elsősorban nem a fogvatartotti magatartás javulásával, hanem a jogszabályi változás nyomán kialakuló fegyelmi gyakorlattal magyarázható.

A jutalmazásnál az egyik legfontosabb szempont a fogvatartottak társadalomba való visszailleszkedésének segítése, amelyet az intézetek jutalmazási gyakorlata is tükröz.

Fegyelmi eljárások

A bv. intézetekben 1996-ban összesen 8269, 1997-ben 6893 fenyítés kiszabására került sor. A fenyítések megoszlását vizsgálva megállapítható, hogy a *feddés* száma 1996-ban 4261, míg 1997-ben 3847 volt, *személyes szükségletekre fordítható összeget* 1996-ban 1816, 1997-ben 1385 esetben csökkentettek, *magánelzárás-fenyítést* 1996-ban 2192, 1997-ben 1661 esetben szabtak ki.

A fenyítések száma valamennyi fenyítési nem körében csökkent, különösen a magánelzárások tekintetében tapasztalható jelentősebb változás (24,22 százalékos csökkenés). A csökkenés azonban országosan nem tekinthető egyenletesnek. Több bv. intézetnél nincs az előző évi adatokhoz képest nagyságrendi eltérés, más intézetek esetében viszont jelentős a csökkenés. Az

egyik fegyházban és börtönben például 1996-ban 73, míg 1997-ben mindössze 9 személy kapott magánelzárás-fenyítést, egy másik bv. intézetben 1996-ban 163, 1997-ben 75 volt a magánelzárást töltők száma. Az ettől eltérő irányú változásra is van példa. Az egyik országos bv. intézetben például 1997-ben 72 magánelzárás-fenyítést szabtak ki, ami az előző évi 11-hez képest jelentős növekedést mutat.

A magánelzárás-fenyítés egyes intézetekben történő jelentős csökkenése a fegyelmi szabályzat korábinál bonyolultabb eljárási szabályaival is összefüggésbe hozható. Az új jogszabály több olyan garanciális rendelkezést tartalmaz, amelyek a fogvatartottak jogainak szem előtt tartásával szakszerűbb és részletesebb eljárást igényelnek. A fenti rendelkezések betartása a korábbiaknál hosszabb, munkaigényesebb és bizonyos jogi szakismerteket is igénylő feladatot. Mindez több intézetben eredményezett kezdeti idegenkedést, bizonytalanságot.

Megállapítható, hogy azokban az intézetekben, ahol magas az előzetesen letartóztatottak száma, gyakoribb a fegyelmi vétségek elkövetése. Ez főként az eljárások elhúzódásával, a fogvatartottak idegállapotának romlásával magyarázható.

Így például a megyei bv. intézetek egyikeben az összesen megfenyített 94 fogvatartott közül 75 volt előzetesen letartóztatott. 1997-ben az összesen fogva tartott 3660 előzetesen letartóztatott közül 1734 részesült fenyítésben. Megállapítható, hogy a személyes szükségletre fordítható pénzüsszeg csökkentésekor egyes intézetekben figyelembe veszik a helyi adottságokat is. Ahol a gazdasági helyzet rosszabb az országos átlagnál, a munkanélküliek száma nagyobb, a fogvatartottak foglal-

koztatása megoldatlan, keresményük nincs, ott a pénzüsszeg csökkentése – megfelelő pénz hiányában – nem számít igazi fenytésnek.

A vizsgálat elvégzését nehezítette, hogy az OP-intézkedés a fegyelmi eljárások során keletkezett írásos dokumentumoknak, illetve több adatnak a Bv. Informatikai Rendszere Fogvatartotti Alrendszerébe történő rögzítését írja elő, ezért a vizsgálati anyag csak kinyomtatás útján állhatott rendelkezésre.

Arra is volt példa, hogy az ügyész csak úgy kaphatott képet az intézet fegyelmi-jutalmazási adatairól, hogy az illetékes bv. dolgozó önszorgalomból visszatért a régi manuális rendszerre a meglévő számítógépes feldolgozása mellett. A jogszabályi előírások betartásának ellenőrzése a vizsgálatot végzötől nemegyszer számítógépes ismereteket követelt meg.

A vizsgálatok megállapítása szerint az alrendszer a program többszöri módosítása ellenére sem alkalmas minden esetben arra, hogy abban valamennyi szükséges adatot rögzítsenek. A program kezelése nehézkes és lassú, így az alrendszer használatának kötelezővé tétele a fegyelmi eljárásokat szükségtelenül bonyolulttá teszi. A program hiányosságainak kiküszöbölése érdekében a számítógépes ügyintézés mellett több bv. intézetben párhuzamosan manuális nyilvántartást is vezetnek.

A számítógépes rendszer működése kapcsán több hiányosság is megállapítható volt. A bv. intézetekben rendelkezésre álló számítógéppark nem mindig teszi lehetővé azt, hogy a számítógép és ezen belül a fogvatartotti alrendszer a bv. szervezet személyi állományának valamennyi tagja számára haladéktalanul hozzáférhető legyen. A fogvatartotti alrendszer használata ilyen

esetekben nem teszi lehetővé, hogy a bv. dolgozó a fegyelmi vétség észlelése esetén – a fegyelmi szabályzat 7. § (2) bekezdésének megfelelően – haladéktalanul írásban kezdeményezze a fegyelmi eljárás elrendelését. Ezért például az egyik megyei bv. intézet parancsnoka a fegyelmi szabályzat előírásainak érvényesülését úgy biztosította, hogy a fogvatartotti alrendszerben való rögzítésen túlmenően előírta a „fegyelmi eljárást kezdeményező lap” használatát is.

Az OP-intézkedés 18. pontja szerint ha a fegyelmi jogkör gyakorlójával az eljárás alá vont fogvatartott új, addig nem ismert tény közül, azt rögzíteni kell az alrendszerben, a kivizsgálás céljára fenntartott adatmezőben. Előfordult, hogy ez az előírás azért nem volt végrehajtható, mert a kivizsgálás befejezését követően az elmondottak rögzítésére a rendszer nem ad lehetőséget.

Volt olyan bv. intézet is, ahol a fegyelmi eljárás során keletkezett dokumentumoknak a fogvatartotti alrendszerben történő rögzítése azért nehézkes, mert a program hiányosságaiból következően az adatállományban gyakran téves adatok szerepeltek. A többször módosított program ugyanis egyes időszakokban nem adott lehetőséget a fegyelmi eljárás adatainak pontos rögzítésére. Volt olyan bv. intézet, ahol 1997 első felében az alrendszerben nem volt lehetőség arra, hogy a fegyelmi jogkör gyakorlójának határozatán kívül a bv. bírő határozatának tartalmát is rögzítsék. Így fordulhatott elő, hogy az egyik előzetesen letartóztatott szemben a zárkarend megsértése miatt a bv. intézet parancsnoka 1997. április 24-én 8 nap magánelzárás-fenyítést szabott ki, amit a bv. bírő 5 nap magánelzárásra enyhített. Ennek ellenére az alrendszerben fellelhető határozat azt tartalmazta, hogy a fogvatartottat az intézet parancsnoka részesítette 5

nap magánelzárásban.

A fegyelemsértő fogvatartottakkal szembeni fellépés – az állomány részéről – következetes, ezt a megindult eljárások száma és a kiszabott fenyítések is tükrözik. Eseti kivételként fordult elő, hogy egy előzetesen letartóztatottal szemben az intézet nem lépett fel kellő következetességgel, amikor 1998 áprilisában a fegyelmi ügyet nevelői hatáskörben kiszabott feddással zárta le, holott azt megelőzően két esetben is folyt a fogvatartott ellen fegyelmi eljárás zárkatorlaszolás és verekedés miatt. Az állomány mulasztása miatt egyébként nem maradt el fegyelmi eljárás kezdeményezése.

Számok és arányok

A fegyelemsértő magatartások megszűlése és számaránya intézetenként eltérő képeket mutat. A leggyakoribb fegyelemsértések körében megállapítható, hogy jelentősen megnőtt a *szándékos egészségkárosítások* száma. 1997-ben összesen 40 ilyen eset volt, az 1996-ban elkövetett 309-hez képest. Különösen a végrehajtott intézetekben elkövetett ilyen vétségek mutatnak komolyabb emelkedést. Magasnak tekinthető a *fogvatartott-társ bántalmazása* (610), továbbá a *verekedések* (413) száma is. Az általános rend megsértéséhez kapcsolódó vétségek tekintetében gyakori a *zárka, körlet rendjének megsértése*, bár 1996-hoz képest ez csökkenést mutat (1996-ban 1655, 1997-ben 975). Az *utasítás végrehajtásának megtagadása* szintén tipikus fegyelemsértésnek tekinthető (900). 1997-ben *tiszteletlen magatartás* miatt 235, míg a *munkahely rendjének megsértése* miatt 272 esetben került sor fegyelmi eljárásra. A vizsgálatok a fegyelmi

ügyekben több eljárási szabálysértést is feltártak.

A vizsgált időszakban kivételesen fordult elő, hogy a fegyelmi szabályzat 4. § (1) bekezdésének a)–f) pontjában szereplő valamely körülmény zárta ki a fegyelmi felelősség megállapítását. Az egyik bv. intézetben például 1997-ben 42 ilyen esetből 31 oka a fogvatartott kóros elmeállapota volt.

Eljárási hiányosságok

Előfordult olyan eset is, hogy a fegyelmi felelősséget kizáró ok helytelen kiterjesztő értelmezése miatt arra hivatkozva maradt el a fogvatartott felelősségre vonása, mert kevésbé szocializált és szerényebb mentális képességekkel rendelkezik.

1977-ben nem volt arra példa, hogy fegyelmi eljárás azért ne lett volna indítható, mert a fegyelmi vétség elkövetése óta hat hónap, vagy a fegyelmi jogkör gyakorlójának a fegyelmi vétség elkövetéséről és az elkövető személyéről való tudomásszerzésétől kezdve 30 nap már eltelt [fegyelmi szabályzat 4. § (2) bekezdés].

A fegyelmi szabályzat 7. § (2) bekezdésében írtaknak megfelelően a fegyelmi eljárást az arra jogosult írásban kezdeményezte és annak megtörténtét közölte a fogvatartottal. Előfordult azonban, hogy nem hatályosult a fegyelmi szabályzat 6. § (4) bekezdésének azon előírása, amely szerint a közlés tudomásulvételét megtagadó vagy írni-olvasni nem tudó fogvatartott esetén a közlés megtörténtét két tanú aláírásával kell igazolni. Előfordult, hogy a rendelkezésre álló iratokból nem derült ki, hogy a fogvatartott tájékoztatása megtörtént-e.

Volt olyan intézet is, ahol a vizsgálat megállapítása szerint a fegyelmi eljárás

kezdetétől annak befejezéséig sok – törvénysértést nem eredményező – adminisztratív hibát követtek el.

Így például az egyik fegyházban és börtönben a fegyelmi eljárás kezdeményezője nem jelölt meg minden bizonyítékot, több esetben elmaradt az eljárási cselekményeknek a fogvatartottal írásban történő közlése. A mellékleteket a fogvatartottal aláíratatták, a rovatokat azonban nem töltötték ki, a tárgyalásról több esetben nem készítették jegyzőkönyvet. Nemelegyszer az is előfordult, hogy a meghozott határozat indoklást nem tartalmazott, sőt a magánelzárás végrehajtását bizonyító melléklet sem volt megtalálható.

Ebben az intézetben a fegyház fokozatú elítéltek egyikének fegyelmi ügyében a fogvatartottat 1997. június 13-tól június 18-ig elkülönítették, az intézet által szerkesztett nyomtatványon azonban ez nem volt megjelölve. A fegyelmi tárgyalást június 24-ére tűzték ki, ennek ellenére azt csak június 26-án tartották meg, amikor az intézet parancsnoka 6 nap magánelzárást szabott ki. A fegyelmi eljárás során az OP-intézkedésben megjelölt melléklet V., VI/a és VI/b rovatát nem töltötték ki, csak aláírták az elítélteket, így nem állapítható meg, hogy tett-e ellene panaszt. A tárgyalásról jegyzőkönyvet nem vettek fel, a fegyelmi határozat indoklása nem készült el.

Az OP-intézkedés 9. pontja alapján az intézet parancsnokai a fegyelmi jogkör gyakorlójának általában a büntetés-végrehajtási osztály vezetőjét jelölik ki, illetve bízzák meg. A fegyelmi szabályzat 8. § (1) bekezdése lehetővé teszi a fegyelmi jogkör gyakorlójának, hogy az egyszerűbb ügyeket a nevelői hatáskörbe utalja. Megállapítható, hogy az intézetek általában éltek ezzel a lehetőséggel. Nevelői hatáskörben fe-

gyelmi fenyítés kiszabására (megrovás, feddés) az elkövetett fegyelmi vétségek mintegy 20 százalékánál került sor.

Megtörtént ugyanis, hogy nem hatályosultak a nevelő által kiszabott fegyelmi fenyítésre vonatkozó rendelkezések. Így akadt olyan intézet is, ahol az esetek többségében az egyszerű ténybeli megítélésű, az intézet rendjét csak csekély mértékben sértő cselekményeket is fegyelmi eljárás keretében bírálták el.

A fegyelmi szabályzat 6. § (1) bekezdése a fegyelmi eljárás során előírja a fogvatartottak meghallgatását. Néhol nem tartották be a fegyelmi szabályzat eme előírását. Arra is volt példa, hogy a fegyelmi eljárás irataiból nem volt megállapítható, hogy történt-e meghallgatás. A fogvatartottakat az eljárás során jogaikra és kötelességeikre általában kioktatták. Előfordult azonban, hogy a fegyelmi szabályzat 14. § (2) bekezdésében foglaltak megsértésével elmulasztották tájékoztatni a fogvatartottat a valómástitel megtagadásának lehetőségéről.

A fegyelmi szabályzat 6. § (2) bekezdése értelmében a fogvatartott a fegyelmi eljárásban jogi képviselőt bízhat meg. A jogi képviselő eljárására vonatkozó részletes szabályokat a fegyelmi szabályzat 22. §-a tartalmazza. A fegyelmi eljárásokban felhívták a figyelmet a jogi képviselő megbízásának lehetőségére. Ezzel azonban eltérő gyakorisággal éltek a fogvatartottak. 1997-ben például az országos bv. intézetek egyikeben 15 ilyen megbízás történt, de a jogi képviselők ténylegesen csak elvétve vettek részt az eljárásban.

A fegyelmi szabályzat 16. §-a szerint a fegyelmi eljárás során a legfontosabb eljárási cselekményeket – különösen a fogvatartott védekezését, indítványait és a tanúvallomásokot – jegyzőkönyvbe kell foglal-

ni. A fegyelmi eljárás alá vont fogvatartott meghallgatása olyan fontos eljárási cselekmény, amelyről minden esetben szükséges jegyzőkönyvet felvenni.

Előfordult, hogy a fenti előírásnak a számítógépes rendszer fogyatékoságai miatt nem tettek eleget. Volt olyan bv. intézet, amelynek fogvatartotti alrendszerében például a jogszabályi előírások szerinti meghallgatási jegyzőkönyv nem volt rögzíthető, ennek hiányában pedig utólag nem állapítható meg, hogy a fogvatartott vagy a tanú milyen nyilatkozatot tett. Másutt a jegyzőkönyveket sokszor „önvallomással” pótolták, ami nem tekinthető jogszerű megoldásnak. Volt olyan eset is, hogy készült ugyan jegyzőkönyv, de az olyan szűkszavú és hiányos volt, hogy a bv. bíró eljárási szabálysértés miatt hatályon kívül helyezte a fegyelmi határozatot.

A csak idegen nyelven beszélő fogvatartottak esetében a tolmácsolás biztosított.

A vizsgálati megállapítások szerint a fegyelmi fenytések kiszabása és mértéke általában megfelelő. A fenytés kiszabásánál az intézetek figyelemmel vannak a fegyelemsértés súlyára, az elítélt addigi magatartására is.

A fegyelmi fenytést – a fegyelmi szabályzat 21. § (4) bekezdése alapján – első fokon a fegyelmi jogkör gyakorlójaként *fegyelmi megbízott* szabta ki, több esetben előfordult azonban, hogy a magánelzárás-fenyítés kiszabását a parancsnok – a fegyelmi szabályzat ezen rendelkezése szerint – esetenként saját hatáskörébe vonta.

A fegyelmi szabályzat 21. § (5) bekezdése előírja, hogy a fenytést kiszabó határozatot meg kell indokolni. Néhol azonban elmaradt a határozat indokolása. Arra is volt példa, hogy a fegyelmi jogkör gyakor-

lója elmulasztotta aláírni a határozatot.

Többször nem hatályosult a fegyelmi szabályzat 21. § (6) bekezdésében foglalt azon előírás sem, amely szerint az indoklást tartalmazó határozatot a fenytés kihirdetését követő három munkanapon belül kell a fogvatartott részére kézbesíteni.

A fegyelmi szabályzat 23. § (1) bekezdése szerint a fogvatartott az elsőfokú határozat kihirdetésekor feddés vagy a személyes szükségletekre fordítható összeg csökkentése fenytések ellen a parancsnokhoz panasszal fordulhat, a magánelzárás-fenyítés ellen pedig a bv. bíróhoz fellebbezhet.

A fogvatartottak számára általában biztosították a jogorvoslat lehetőségét. Több esetben azonban a hiányos dokumentáció miatt ez nem volt megállapítható. Így például az egyik fogvatartott ügyében keletkezett fegyelmi iratokban nem volt nyoma annak, hogy az érintettet tájékoztatták-e a jogorvoslat lehetőségéről, és ő ezzel kívánt-e élni.

Eseti hibák

A fegyelmi fenytések végrehajtására általában a jogszabályi rendelkezések megtartásával került sor, eseti hibák azonban e körben is előfordultak.

Volt olyan bv. intézet, ahol gyakran megtörtént, hogy a magánelzárás végrehajtásáról semmilyen adat nem szerepelt a fegyelmi iratok között, ezért nem volt lehetőség a fogvatartottal szemben kiszabott fenytés végrehajtása törvényességének ellenőrzésére sem.

A fegyelmi szabályzat 30. § (1) bekezdése előírja, hogy a magánelzárás-fenyítés végrehajtásának megkezdése előtt a fogvatartotton orvosi vizsgálatot kell végezni. A (3) bekezdés szerint a magánelzárás végre-

hajtása során gondoskodni kell a fogvatartott egészségügyi ellenőrzéséről, hetente legalább egyszeri orvosi vizsgálatáról. Az OP-intézkedés 26. pontja tartalmazza, hogy a magánelzárás fenyítés végrehajtásához szükséges orvosi vizsgálat megtörtént, annak megállapítását a végrehajtási lapon rögzíteni kell.

A bv. intézetek egészségügyi szolgáltatának ambuláns nyilvántartásából, valamint a végrehajtási lapokból nyomon követhető az előírtak végrehajtása, előfordult azonban olyan eset is, hogy a fenti rendelkezéseket nem tartották be.

Így például az országos bv. intézetek egyikében fogva tartott elítélt 5 nap magánelzárás fenyítését 1997. november 19-én kezdte meg, a végrehajtási lapon a magánelzárás megkezdése előtti orvosi vizsgálat és vélemény azonban nem szerepelt. Ugyanezen fogvatartottal szemben 1998. január 7-én 10 nap magánelzárás-fenyítést vettek foganatba. A fenyítés megkezdése előtti orvosi vizsgálat ezen alkalommal is elmaradt, a végrehajtás során a kötelező orvosi vizsgálatra sem került sor. Arra is volt példa, hogy az orvos csak a vizsgálat elvégzését írta le, a véleményét nem.

Nem mindig hatályosult a fegyelmi szabályzat 31. § (1) bekezdésének azon előírása sem, amely szerint az első fokon jogerőre emelkedett magánelzárás végrehajtását haladéktalanul meg kell kezdeni. Az egyik megyei bv. intézeti fogvatartottal szemben az 1997. április 29-én jogerősen kiszabott 2 nap magánelzárás végrehajtására például csak május 5-én került sor.

A fegyelmi zárka berendezéséről, felszereléséről és az elítéltnél tartható tárgyakról a Bv. Szabályzat 5. számú melléklete tartalmaz rendelkezéseket. A vizsgálatok a fegyelmi zárkák felszereltségéről, illetve álla-

potáról több hiányosságot is feltártak.

Így például az egyik intézetben megállapítható volt, hogy a fegyelmi zárkák berendezése és felszerelése megfelel ugyan a jogszabályi előírásoknak, de valamennyi zárkában kb. 2 méter magasságig vizesek a falak, így ezek a zárkák emberi tartózkodásra alkalmatlanok, levegőtlenek, dohos szagúak stb. Egy másik fegyházban és börtönben a fegyelmi zárkából a folyóvízes mosdó hiányzik.

A magánelzárás végrehajtásának rendjét a legtöbb helyen az intézet belső utasítása tartalmazza. Ebben szabályozzák a magánelzárás alatti dohányzás lehetőségét is. A vizsgálati megállapítások szerint a dohányzás lehetőségét egyes intézetekben annak ellenére sem biztosítják a magánelzárás végrehajtása alatt, hogy a Bv. tvr. 42. § (6) bekezdése – amely az ezen fenyítés végrehajtása alatti jogkorlátozások tételei felsorolását adja – a dohányzás tilalmát nem nevesíti. Több intézetben tűzbiztonsági okokra hivatkozva tiltják meg a dohányzást a magánzárkákban.

A vizsgálat nem tárt fel olyan esetet, amikor több magánelzárás-fenyítés töltése esetén túllépték volna a fenyítés felső törvényi határát.

A Bv. tvr. 43. § (3) bekezdése értelmében bűncselekményt is megvalósító fegyelemsértés esetén a fenyítés mellett a feljelentést is meg kell tenni.

A vizsgálati megállapítások szerint ez az előírás a gyakorlatban érvényesül. A bv. intézetek parancsnokai országosan 1997-ben 152 esetben 203 fogvatartottal szemben tettek feljelentést. Megállapítható, hogy a bántalmazások sértettjei általában nem kívánnak magánvádas eljárást indítani a terhükre elkövetett tetteleges becsületsértés, könnyű testi sértés miatt, ilyenkor a

bv. intézet fegyelmi eljárás keretében bírálja el ezeket a cselekményeket.

Hatályosul a Bv. tvr. 43. § (2) bekezdésének azon előírása is, amely szerint a szabálysértést is megvalósító fegyelemsértést fegyelmi vétségként kell elbírálni.

Jutalmazások

A vizsgálat lefolytatását a jutalmazás körében is nehezítette, hogy a gépi feldolgozás az ún. „holt anyagokba” nem engedett betekintést. Abban az esetben, ha a fogvatartott szabadult vagy más intézetbe szállították át, a jutalmazás törvényessége nem ellenőrizhető.

1997-ben 28 643 jutalomban részesültek a fogvatartottak a bv. intézetekben, ami 1764-gyel több az előző évhez képest.

A jutalmak megoszlását tekintve megállapítható, hogy a leggyakrabban alkalmazott jutalmazási forma a *dicséret*, amelyre 1997-ben 11 100 esetben került sor, ez az összes jutalom 38 százaléka, 1544-gyel több, mint az előző évben. *Soron kívüli csomag küldését*, valamint *sonon kívüli látogatást* összesen 1609 esetben engedélyeztek.

A személyes szükségletekre felhasználható pénzösszeg jutalomkénti növelésére 363-mal kevesebb esetben – 4858 ízben – került sor, mint az előző években. A foglalkoztatás lehetőségének csökkenése miatt az elítéltek kisebb összeg fölött rendelkezhetnek, így letéti pénzüket inkább a későbbi esetleges eltávozás vagy kimaradás idejére tartalékolják. Ez a jutalmazási forma inkább a fegyház fokozatú elítéltek körében jelent lehetőséget, akik 1997-ben 2294 ilyen jutalomban részesültek.

Tárgyjutalmat mindössze 87 alkalommal kaptak a fogvatartottak, 805 esetben került pénzjutalom kiosztásra. Az intézet pa-

rancsnokának hatáskörébe tartozó jutalmak közül a *kiszabott fenyítés hátralévő részének elengedésére* 13, míg a *végrehajtott fenyítés nyilvántartásának törlésére* 849 esetben került sor.

A Bv. Szabályzat 80. § (2) bekezdése alapján a fenyítés elengedésére, a végrehajtott fenyítés nyilvántartásának törlésére, a rövid tartamú eltávozás és a kimaradás engedélyezésére kizárólag a parancsnok jogosult. A fenti jogszabály végrehajtása tárgyában kiadott – és 1998. március elsején hatályba lépett – 0116/1998. (IK. Bv. Mell. 2.) OP-intézkedés 9. pontja tartalmazza a bv. osztály vezetője és a nevelő által adható jutalmakat.

A vizsgálatok megállapítása szerint a gyakorlatban a részletezett előírások hatályosulnak. Volt azonban olyan intézet, ahol a nevelők ügyviteli szabályt sértettek, amikor több fogvatartott részére úgy engedélyezték soron kívül látogató fogadását, hogy azt a számítógépes rendszerben nem rögzítették. Emiatt a nevelőket az intézet parancsnoka fegyelmi fenyítéssel sújtotta.

A jutalmazások során általában megfelelően érvényesül a differenciálás elve. Van azonban olyan intézet, ahol indokolt lenne bátrabban élni ezzel a lehetőséggel.

Arra is volt példa, hogy olyan jutalmazási formával éltek, amely nem szerepel a hatályos jogszabályi rendelkezések között. Így például az egyik megyei bv. intézet házirendje tartalmazza a jutalmak felsorolása között a soron következő csomag súlyának emelését is.

A *rövid tartamú eltávozások* körében a Bv. tvr. 41. § (3) bekezdésében foglaltak hatályosulnak. A jutalom oka általában a példamutató magatartás, illetve a jó munkavégzés. Ugyancsak hatályosul az éves adható keret is a fogvatartotti fokozatoknak megfelelően.

Több esetben nehéz érvényt szerezni a

Bv. Szabályzat 82. § (1) bekezdés a) pontjában szereplő azon rendelkezésnek, amely kizárja a rövid tartamú eltávozás engedélyezését, ha az elítélttel szemben más ügyben újabb büntetőeljárás van folyamatban. Az új eljárás csak az elítélt részére küldött bírósági idézésből derül ki.

Megállapítható, hogy az intézet elhagyásának lehetőségével járó jutalmak közül a rövid tartamú eltávozások számatöbb mint 50 százalékkal emelkedett, 1996-ban 3494, 1997-ben 5316 esetben engedélyezték.

A *kimaradások* számára ugyanakkor visszaesés tapasztalható, mert amíg 1996-ban 2195, addig 1997-ben csak 1219 esetben engedélyezték.

A Bv. tvr. 41. § (3) bekezdése alapján a rövid tartamú eltávozást a fizetett szabadságba beszámítják. Hasonló módon beszámítják a kimaradás engedélyezése esetén a letöltött szabadságvesztés tartamába az előzetes letartóztatásban töltött időt a bv. szabályzat 83. §-a alapján.

Csoportos kimaradás engedélyezésére több intézetnél is sor került. Ezt többnyire kulturális programmal töltötték az elítéltek. Előfordult azonban, hogy az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásával kapcsolatos negyvennyolc órás eltávozást tüntették fel tévesen kimaradásként.

Az eltávozásra, kimaradásra bocsátott elítélteket igazolvánnyal látják el, amely tartalmazza személyi adataikat, az engedélyező bv. intézet megnevezését, a jutalmat engedélyező személy aláírását, a távollét tartamát és jogcímét, a kijelölt tartózkodási helyet, valamint a rendőrségnél való jelentkezési kötelezettséget. Ha az elítélt az engedélyezett időpontig nem tért vissza, a bv. intézetek – a szabályzat 186. § (1) bekezdése

alapján – intézkedtek az elítélt tartózkodási helye szerint illetékes rendőrkapitányságnál az illető elővezetése érdekében. Ha az elővezetés nem vezetett eredményre, 30 nap elteltével a megyei bíróság bv. csoportjához fordultak elfogatóparancs kibocsátása miatt. Így például az országos bv. intézetek egyikeben 1997-ben az elítéltek 11 esetében mulasztották el a visszatérést a különböző eltávozásokról, az intézet az elfogásuk érdekében szükséges intézkedéseket mindig megtette.

Összességében megállapítható, hogy a bv. intézetekben fogva tartottak fegyelmezésére és jutalmazására vonatkozó jogszabályi rendelkezések – a feltárt eseti hiányosságoktól, hibáktól, valamint a helyenként előforduló helytelen gyakorlattól eltekintve – általában érvényesülnek.

A számítógépes nyilvántartási rendszer hiányosságai garanciális érdekek sérelmével járhatnak, ezért annak módosítása, felülvizsgálata indokolt.

A vizsgálatról készült feljegyzéseket a főügyészségek megküldték az érintett szerveknek, a megállapított hiányosságok, mulasztások, a helytelen gyakorlat megszüntetése érdekében a szükséges intézkedéseket megtették.

A Legfőbb Ügyészség a jelentést megküldte az bv. országos parancsnokának a vizsgálat során feltárt hibák, hiányosságok megelőzésére, a jogszabályi követelményeknek megfelelő gyakorlat kialakítását célzó intézkedések megtételére. Kezdeményezte továbbá a bv. intézetek számítógépes nyilvántartási rendszerének felülvizsgálatát.

Kapuvári Ágnes-Lajtár István